

Diarienummer: DO 2023/5074

ju.remissvar@regeringskansliet.se
ju.L5@regeringskansliet.se.

Yttrande över En översyn av regleringen om frihetsberövande påföljder för unga (SOU 2023:44)

Diskrimineringsombudsmannen (DO) lämnar utifrån sitt uppdrag och verksamhetsområde nedan synpunkter på betänkandet.

Fängelse ska väljas som frihetsberövande påföljd för barn och unga och Kriminalvården ska ansvara för verkställigheten

Utredningens föreslår att slutna ungdomsvård utmönstras och en ny fängeslag för unga införs. Kriminalvården föreslås ansvara för verkställigheten av påföljden fängelse för unga.

Av FN:s konvention om barnets rättigheter (barnkonventionen) framgår att det vid alla åtgärder som rör ett barn i första hand ska beaktas vad som bedöms vara barnets bästa. Av barnkonventionen framgår även att konventionsstaterna ska främja införandet av lagar och förfaranden samt inrättandet av myndigheter och institutioner som är speciellt anpassade för barn som misstänks eller åtalas för eller befinns skyldiga till att ha begått brott.

Utredningen lyfter en rad osäkerhetsfaktorer kring förslagen om en ny fängeslag för unga och kring Kriminalvårdens ansvar att verkställa påföljden. Exempelvis finns det enligt utredningen inte någon forskningsbaserad evidens för att ett visst straff eller en viss verkställighetsform ger bättre resultat i form av färre återfall i brott än andra. Däremot finns det stöd för att säga att vissa behandlingsmetoder kan minska risken för återfall i viss mån. Det finns således inget stöd för att slutna ungdomsvård som verkställighetsform i detta avseende skulle vara sämre än fängelse eller vice versa, utan det är snarare behandlingsinnehåll som avgör. DO vill understryka vikten av att forskning och evidens är

vägledande för förslagens utformning, samt att de i alla delar är förenliga med mänskliga fri- och rättigheter. Om regeringen och riksdag väljer att gå vidare med förslagen ser DO, mot bakgrund av de påtalade osäkerhetsfaktorerna, ett stort behov av att i närtid göra en uppföljning av konsekvenserna och effekterna av förslagen. Vidare har det nyligen initierats utredningar på området som kan påverka förslagen. Regeringen har exempelvis tillsatt en utredning som bland annat ska överväga och, om lämpligt, lämna förslag på en sänkning av straffmyndighetsåldern.¹

Vikten av en icke-diskriminerande tillämpning och att DO:s tillsyn utvidgas

Ifall regeringen går vidare med förslaget att utmönstra slutna ungdomsvård och skifta huvudmannskapet från Statens institutionsstyrelse (SiS) till Kriminalvården vill DO lyfta följande risker för diskriminering och hinder för lika rättigheter och möjligheter.

Särskilt om placeringen på ungdomsavdelningar

Kriminalvården föreslås tillhandahålla minst två ungdomsavdelningar för flickor vid någon eller några av myndighetens kvinnoanstalter. Med anledning av att förhållandevis få flickor under 18 år avtjänar frihetsberövande påföljder konstaterar utredningen att dessa flickor huvudsakligen kommer att avtjäna fängelsestraff med vuxna kvinnor. Det kan ifrågasättas om detta ligger i linje med barnkonventionens bestämmelser om att varje frihetsberövat barn hållas åtskilt från vuxna, om det inte bedöms vara till barnets bästa att inte göra detta.

DO noterar även att utredningen inte uppmärksammat barn med könsöverskridande identitet. Det förs inte något resonemang kring vilken avdelning de ska placeras på. Lika rättigheter och möjligheter för barn med könsöverskridande identitet behöver säkerställas samt inbegripas i den fortsatta beredningen av utredningen.

Skolundervisning vid ungdomsavdelningar

Utredningen föreslår att skollagen ändras så att Kriminalvården får författningsstöd att bedriva undervisning inom grundskolan, gymnasieskolan samt i den anpassade grundskolan och den anpassade gymnasieskolan. I skollagen föreslås två nya paragrafer med ett innehåll som motsvarar det som gäller för SiS skolverksamhet i dag. DO vill

¹ Skärpta regler för unga lagöverträdare (Dir. 2023:112).

understryka vikten av att den nya skolverksamheten bedrivs i förenlighet med diskrimineringslagens bestämmelser. Diskriminering är förbjudet inom utbildningsområdet och utbildningsanordnaren har ett ansvar för att barn, elever och studenter inte blir utsatta för diskriminering.

Utbildningsanordnare ska enligt diskrimineringslagen även arbeta för att förebygga diskriminering och främja lika rättigheter och möjligheter för barn, elever och studenter, så kallade aktiva åtgärder.

DO vill även understryka vikten av att undervisningen anpassas för unga med funktionsnedsättning så att det inte förekommer diskriminering i form av bristande tillgänglighet. Det är betydligt vanligare med neuropsykiatriska diagnoser bland placerade barn och ungdomar än jämnåriga i befolkningen i övrigt.² Det är därav särskilt viktigt att den skola som bedrivs följer diskrimineringslagen genom att det vid behov vidtas skäligen åtgärder för att den ska vara tillgänglig för personer med funktionsnedsättning.

Utökat tillsynsansvar

Ett förändrat huvudmannaskap från SiS till Kriminalvården kommer att innebära att delvis andra tillsynsmyndigheter kommer att utöva tillsyn över verksamheten. Utredningen lyfter DO som en av de myndigheter som har tillsynsansvar över Kriminalvårdens verksamhet. DO vill i detta sammanhang förtydliga att diskrimineringsförbudet inom Kriminalvårdens verksamhet endast gäller när den som helt eller delvis omfattas av lagen om offentlig anställning bistår allmänheten med upplysningar, vägledning, råd eller annan sådan hjälp, eller på annat sätt i anställningen har kontakter med allmänheten (2 kap. 17 § diskrimineringslagen). Förbudet gäller alltså i princip hur anställda bemöter allmänheten. Utöver det är Kriminalvården enligt diskrimineringslagen som arbetsgivare skyldig att arbeta med aktiva åtgärder.

DO vill påtala nödvändigheten av att tillämpningsområdet för diskrimineringslagen utvidgas så att offentlig verksamhet, inklusive Kriminalvården och andra rättsvårdande myndigheters verksamhet, fullt ut omfattas av förbudet mot diskriminering. Att barn och unga som avtjänar en frihetsberövande påföljd under inga omständigheter utsätts för diskriminering är till barnets bästa och ett viktigt verktyg för att säkerställa alla människors lika värde.

² Socialstyrelsen. Föreskrivning av psykofarmaka till placerade barn och ungdomar, Socialstyrelsen. 2014. Socialstyrelsen. Vård för barn och unga i HVB utifrån deras samlade behov. 2019.

I sammanhanget vill DO också erinra om vikten av att barnkonventionens artikel två beaktas i den vidare beredningen av förslagen. Konventionsstaten ska respektera och tillförsäkra varje barn de rättigheter som anges i barnkonventionen utan åtskillnad av något slag, oavsett barnets eller dess förälders eller vårdnadshavares ras, hudfärg, kön, språk, religion, politiska eller annan åskådning, nationella, etniska eller sociala ursprung, egendom, funktionsnedsättning, börd eller ställning i övrigt.

Beslut i detta ärende har fattats av Lars Arrhenius, efter föredragning av experten Janna Törneman. I den slutliga handläggningen har också experten Tarik Qureshi, strategisk rådgivare Lars Lindgren och tillförordnad enhetschef Cecilia Narby deltagit.

Lars Arrhenius
diskrimineringsombudsman